

UDK 781.97

Ivan Klemenčič

Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana

Scientific Research Centre at the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Ljubljana

RISM v Sloveniji*

RISM in Slovenia

Ključne besede: RISM, mednarodni popis starejših glasbenih virov v Sloveniji, bibliografske izdaje starejših glasbenih virov, obdobje 1600–1850 v slovenski glasbi, računalniški popis glasbenih virov, izdaje na CD-ROM-u.

Keywords: RISM, international inventory of older music sources in Slovenia, bibliographical editions of older music sources, the 1600-1850 period in Slovenian music, computational inventory of music sources, editions on CD-ROMs.

POVZETEK

SUMMARY

V besedilu, nastalem na povabilo organizatorja mednarodnega simpozija ob 50-letnici RISM-a l. 2002 v Frankfurtu, je avtor želel predstaviti dosedanje sodelovanje z RISM-om v Sloveniji, ki ga je tudi aktivno spremljal. Uvaja ga predstavitev glasbenozgodovinskih dejstev od srednjega veka do okoli 1850 in danes na Slovenskem ohranjenih virov za to obdobje, ki pričajo o identiteti starega srednjeevropskega naroda. To dejstvo evropskega sobivanja potrjuje tudi hitra vzpostavitev povezav za popis svetovne glasbene dediščine v okviru RISM-a. Pomembno vlogo pri tem je imel utemeljitelj slovenske muzikologije Dragotin Cvetko s svojo mednarodno dejavnostjo. Bil je predstavnik RISM-a za nekdanjo Jugoslavijo in neposredno odgovoren za Slovenijo, kjer je organiziral delovni sedež RISM-a v Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Sodelovanje z vodjem te zbirke se je začelo že pri prvi RISM-ovi izdaji tiskanih zbirk (1960) in nadaljevalo pri drugih publikacijah, zlasti v seriji glasbeni tiski (A/T). Nadaljevalo se je tudi pri popisu glasbenih

The text, resulting from an invitation by the organizer of the International Symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of RISM, Frankfurt 2002, wishes to present the collaboration with RISM that has taken place in Slovenia up till now, while having been actively supported also by its author. At first the historiographical data concerning music from the Middle Ages to c1850 are introduced, as well as those sources, relevant to the just mentioned period, that are still extant in Slovenia, and give proof of its nation and its Central European identity. Thanks to this European cohabitation an appropriate network for inventorying the world musical heritage within RISM could be set up quite rapidly. In this respect, an important role was played by the founder of Slovenian musicology, Dragotin Cvetko, especially through his international activities. He was a representative of RISM in Yugoslavia, and was directly responsible for Slovenia, organizing its headquarters in the Music Collection of the National and University Library in Ljubljana. Cooperation with the head of the Col-

* Besedilo je bilo predstavljeno na vabilo organizatorjev mednarodnega simpozija RISM-a 6.–9. marca 2002 v Frankfurtu, ki je bil prirejen ob 50-letnici te ustanove z naslovom Wissenschaftliche und technische Herausforderung der musikhistorischen Quellenforschung im internationalen Rahmen.

rokopisov (serija A/II) in se po uvedbi incipitov in računalniškega zapisa preneslo v Muzikološki inštitut Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kjer se je samostojno že popisovalo takšno gradivo. Avtorju tega besedila je bilo delo poznano iz sodelovanja z RISM-om v Glasbeni zbirki in pri izdaji knjižnega kataloga (Glasbeni tiski in rokopisi na Slovenskem do leta 1800 / Music manuscripts and printed music in Slovenia before 1800, Ljubljana 1967) ter nato v Muzikološkem inštitutu. 1993 je bil tu ustanovljen nacionalni odbor RISM-a za Slovenijo in znotraj inštituta oblikovana delovna skupina. Dve leti pozneje je izšel prvi CD-ROM serije A/II, v katerem je med 22 državami zajet tudi popis šestih nahajališč iz Slovenije.

Za delo z RISM-om je zlasti pomembno, da se mednarodni cilji krijejo z nacionalnimi. Iz tega temelja se v inštitutu načrtuje celovita predstavitev gradiva, ki zajema ali bo zajemala računalniško podatkovno zbirko, vzporedni tiskani listkovni katalog, knjižno izdajo in izdajo na CD-ROM-u. Tudi kot pars pro toto predstavljena problematika pomena muzikoloških raziskav glasbenih virov po Sloveniji in za slovensko glasbo relevantnih v tujini vodi v načelen sklep: globalizacija s projektom RISM-a ne zanikuje individualnega, nacionalnega, nasprotno ga utrjuje in promovira. Odtod prepričljivi rezultati in perspektiva vsakemu sodelujočemu.

lection began already with RISM's first edition of printed collections (1960), and proceeded with other publications, especially the printed music series (A/I). It went on also with the cataloguing of music manuscripts (A/II), and was after the introduction of incipits and computerized records transferred to the Institute of Musicology at the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, where material of this kind had been independently already inventoried. The author's acquaintance with such work has thus resulted from his collaboration with RISM at the Music Collection and from the publishing of a printed catalogue (Glasbeni tiski in rokopisi na Slovenskem do leta 1800 / Music manuscripts and printed music in Slovenia before 1800, Ljubljana 1967), as well as from his later efforts in the Institute of Musicology. Here, in 1993, a national Committee of RISM in Slovenia and a working group within the Institute were formed. Two years later, the first CD-ROM of the A/II series came out in which there are, among 22 countries, inventories covering also six locations in Slovenia.

For work with RISM it is of utmost importance that international aims coincide with national ones. In this light, the Institute is planning a full presentation of relevant material comprising a computerized database, a parallel, printed card-index catalogue, and an independent publication in book form as well as on CD-ROM.

The problems of the importance of musicological research in music sources in Slovenia and in those relevant for Slovenian music abroad, lead – as pars pro toto – to a general conclusion: the globalisation of RISM or rather with RISM does not negate the individual, the national; on the contrary, it strengthens and promotes the latter. Hence persuasive results and promising prospects for all partakers.

Slovenska kultura in z njo glasba sta bili od nekdaj del evropske glasbe in kulture, v neposrednem smislu del njenega srednjeevropskega območja. Kljub temu velja spoznanje, da širše najbrž nista dovolj poznani, in to predvsem zaradi zgodovinskega dejstva, ker je bil slovenski narod dolgo časa del večjih državnih tvorb in je svojo samostojno državo vnovič dosegel v najnovejšem času, leta 1991. K premajhni prepoznavnosti je pripomoglo tudi sicer razširjeno dejstvo, da ni bilo kontinuitete državnega poimenovanja, ker je bila samostojna predhodnica Slovenije zgodnj srednjeveška državna skupnost z imenom Karantanija, utemeljena konec 6. stoletja kot prva srednjeveška slovenska in slovanska država. Z njo se je uveljavil model slovenskega bivanja, ko je Karantanija v svojem šeststoletnem obstoju kmalu postala del velike Frankovske države in Svetega rimskega cesarstva, od 8. stoletja oblikujoč svojo civilizacijsko identiteto s sprejetjem krščanstva, s čimer je bistveno prispevala k oblikovanju srednjeevropske identitete. Naslednjih šest stoletij do konca prve svetovne vojne je

bila slovenska etnija del takrat spet največje evropske države, Habsburškega imperija, po marčni revoluciji oblikujoč se v moderen evropski narod. V 20. stoletju je kot ne ravno srečen intermezzo sledila vključenost v predvojno in povojno Jugoslavijo, ki zaradi institucionaliziranega nasilja in nedemokracije ni mogla obstati. Kakorkoli, navkljub zgodovinskim okoliščinam se iz tega srednjeevropskega območja razkriva identiteta starega naroda s svojo izvirno glasbeno kulturo, nastalo v evropskem kontekstu, katere zapuščina nas tu zanima. Govoriti moramo torej o kontinuiteti razvoja začeni s srednjeveškim koralnim izročilom in s tem o ohranjenih glasbenih kodeksih in fragmentih ter zatem o razmeroma bogato dokumentirani renesančni in še posebej poznorenesančni glasbi v rokopisih in tiskih, zadnjih še predvsem iz bližnjih Benetk. Bolj neprizanesljive sile časa v naslednjem obdobju baroka so zabrisale repertoarno podobo v Ljubljani delujočega aristokratskega združenja *Academia philharmonicorum* (1701), najstarejše evropske ustanove te vrste zunaj romanskega in anglosaškega območja. Glasbeni arhiv tega ansambla in tudi glasba njenega skladateljskega kroga kakor tudi tistega jezuitskega kolegija se niso ohranili, danes nam o tedanji glasbeni kulturi priča nekaj glasbenoteoretičnih del in več nahajališč oratorijskih in opernih libretov. Govoriti pa moramo tudi, kot že v času renesanse, o slovenski skladateljski emigraciji in s tem o evidentiranju znatnega dela rokopisnega in tiskanega gradiva v tujini. Znova obilno s tiski in rokopisi se izkazuje obdobje klasicizma, ko je prevzela združevalno vlogo na področju glasbenega poustvarjanja ljubljanska *Filharmonična družba* (1794), najstarejša ustanova te vrste v habsburški državi in širše, ambiciozno združenje meščanov s častnimi člani Haydnom in Beethovnom; bilo je to v času, ko so pobudne vplive neposredno z zahoda zamenjali tisti neposredno s severa, kar se je odrazilo tudi v takrani sakralni literaturi. Tako se sredi 19. stoletja z marčno revolucijo postavlja nekakšna meja tem prizadevanjem, ko je prejšnji kozmopolitizem zamenjalo zavestno ustvarjanje slovenske glasbene kulture in nacionalnega izraza. V tem obdobju druge polovice 19. stoletja in romantičnega razvojnega cikla se na novih temeljih glasbena literatura precej namnoži, dajajoč pomen letnici 1850, ki je prevladujoče veljala za mejno pri popisu starega glasbenega gradiva na Slovenskem.

Glede na ta zgodovinska in glasbenozgodovinska dejstva evropskega sobivanja ni presenetljivo, da so se institucionalno naravno vzpostavile tudi povezave pri velikem novodobnem projektu popisa svetovne glasbene dediščine v okviru RISM-a. Njen pobudnik in nosilec na Slovenskem je bil Dragotin Cvetko, utemeljitelj slovenske muzikologije v glasbenozgodovinskih delih in institucionalno. Kljub povojnim delitvam in ozračju hladne vojne je bil Evropejec, strokovno in prijateljsko povezan s tedanjimi vodilnimi evropskimi muzikologi,¹ ter interpret slovenske glasbe, katere rdečo razvojno nit je videl v povezavi z zahodnoevropsko. Zaradi Cvetkove aktivnosti v Mednarodnem muzikološkem društvu mu je bila zaupana organizacija kongresa te ustanove leta 1967 v Ljubljani, kakor je bilo odtod naravno, da je bil takoj pritegnjen k sodelovanju pri RISM-u. Zato lahko beremo v prvi bibliografski publikaciji te ustanove, v *Recueils imprimés, XVIe–XVIIe siècles* François Lesura iz l. 1960, da je bil Dragotin Cvetko iz Ljubljane imenovan za predstavnika tedanje Jugoslavije, "s katerim smo bili že prej v stiku,"² njemu pa je bil iz Zagreba pridružen Josip Andreis. To je ustrezalo tudi pripravljenosti in zmožnosti sodelovanja, saj sta med tedanjimi šestimi jugoslovanskimi republikami sodelovali le najsevernejši dve, Slovenija in Hrvaška. Civilizacijsko kulturne razlike v skupni državi so bile velike, najprej zato, ker drugi narodi, ki so pripadali pravoslavnemu in muslimanskemu območju, zaradi zgodovinskih okoliščin ne izkazujejo glasbenega razvoja v evropskem smislu od poznega sred-

¹ Prim. tudi Dragotin Cvetko, *V prostoru in času / spomini*, Ljubljana 1995.

² Gl. stran 34 navedene RISM-ove izdaje.

njega veka do druge polovice 19. stoletja in ki se je v pokrajini Kosovo začel po drugi svetovni vojni. Iz RISM-ovega vodnika po knjižnicah iz srede osemdesetih let je nadalje razvidno, da je bil za Jugoslavijo sedež RISM-a in RILM-a v Ljubljani, kjer je bil njun vodja Dragotin Cvetko, ob njem pa so navedene še kontaktne osebe za pet republik, med njimi s svojima posebnima predstavnikoma Hrvaška in Slovenija.³

In kako je bilo delo za RISM v Sloveniji organizirano? Kot vemo, je bil delovni sedež v Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, ki je začela delovati znotraj nacionalne knjižnice 1949 in je na začetku osemdesetih let veljala za največjo urejeno zbirko te vrste gradiva v nekdanji Jugoslaviji.⁴ Njen prvi vodja Ludvik Zepič je začel sodelovati s Françoisom Lesurom pri pripravi obeh bibliografskih publikacij iz serije B/I-II *Recueils imprimés* z glasbo od 16. do 18. stoletja (druga je izšla z letnico 1964), delo pa je potekalo tudi pri seriji A/I *Einzeldrucke vor 1800* (9 temeljnih zvezkov je izšlo v desetletju med 1971 in 1981). Kdor bi danes preverjal vpise, denimo pri osrednji skladateljski osebnosti na Slovenskem, poznorenesančnem Jacobusu Gallusu, bi našel naveden komplet izvod osmih glasovnih zvezkov *Opus musicum* za vsako od štirih knjig iz let 1586–1590, ki ga hrani Glasbena zbirka v Ljubljani. Če sta bili v starejši bibliografiji tiskanih zbirk upoštevani dve ljubljanski knjižnici, je pri tiskih posameznih avtorjev upoštevanih šest iz Ljubljane, dve iz Maribora, ena iz Novega mesta in pozneje še iz Kopra, se pravi skupaj deset. Zepičevo sodelovanje z Lesurom se je nadaljevalo tudi pri popisu italijanskih libretoev in teoretičnih del do 1800, teh drugih v objavi *Écrits imprimés concernant la musique* iz leta 1971 v dveh zvezkih v seriji B/VI.⁵ Sodelovanje z RISM-om je bilo aktualno prav tako pozneje, ko je vodstvo Glasbene zbirke 1967 prevzel Ivan Klemenčič. Tega leta septembra je ob že omenjenem 10. kongresu mednarodnega muzikološkega društva v Ljubljani Glasbena zbirka priredila razstavo svojega pomembnejšega gradiva do vključno klasicizma in izdala dvojezični katalog glasbenih rokopisov in tiskov na Slovenskem do 1800, ki je bil sestavljen po prirejenih RISM-ovih pravilih.⁶ Tudi ta katalog, čeravno ne zelo obsežen, je bil še dolgo referenčen za številne zainteresirane doma in zlasti v tujini. Ker se je sodelovanje z RISM-om nadaljevalo tudi pri popisu glasbenih rokopisov, je bil l. 1975 izdelan dodatni seznam, ki je poleg gradiva iz Glasbene in Rokopisne zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice vključil še šest knjižnic in glasbenih arhivov s področja Slovenije, pri čemer se je oprl na omenjeni tiskani katalog iz leta 1967.⁷ Nov in uporaben vpogled v stanje gradiva

³ *Directory of Music Research Libraries*, vol V (Czechoslovakia, Hungary, Poland, Yugoslavia), Lilian Pruett, editor, Kassel itd. 1985, 183–184.

⁴ Prim. Ivan Klemenčič, *Glasbeno gradivo*, v: Zakladi Narodne in univerzitetne knjižnice, Ljubljana 1982, 65–76. Ob izidu tega zbornika je Glasbena zbirka hranila blizu 65.000 enot obdelanega gradiva, med njim tudi starejših rokopisov in tiskov ter svetovnih unikatov in redkosti. Starejši glasbeni rokopisi so se že prej in se deloma še vedno hranijo tudi v Rokopisni zbirki in starejši glasbeni tiski deloma v redni postavitvi.

⁵ Prim. korespondenco Zepič – Lesure v Glasbeni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, mapa Razno. Zepičevemu dopisu z dne 5. 4. 1960 sta bila priložena dva seznama s popisom libretoev italijanskih oper in glasbenoteoretičnih del, obojih pred 1800, upoštevaje pri tem tri ljubljanska nahajališča. Ohranjena je tudi Lesurova zahvala (žig 23. 4.): "C'est une nouvelle et précieuse contribution à notre travail collectif pour les libretti et les théoriciens." Kopijo dopolnilnega seznama k glasbenoteoretičnim delom, ki ga je Zepič poslal Friedrichu Riedlu v Kassel, je 25. 5. 1961 poslal še Fr. Lesuru v Pariz.

⁶ Janez Höfler & Ivan Klemenčič, *Glasbeni rokopisi in tiski na Slovenskem do leta 1800. Katalog. / Music manuscripts and printed music in Slovenia before 1800. Catalogue*, Ljubljana 1967. Drugi avtor je izčrpno predstavil gradivo iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, zlasti iz Glasbene zbirke, prvi je v izboru najpomembnejšega gradiva popisal druge knjižnice in arhive v Ljubljani in drugje po Sloveniji, vključno z gregorijanko; v katalogu je bilo tako zajetih 17 nahajališč, od tega 4 hranišča iz nacionalne knjižnice.

⁷ Gl. tipkopis *Music manuscripts in Slovenia before 1800. Supplement for RISM*, [Ljubljana], 1. september 1975, I. K. (v Muzikološkem inštitutu Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani). Popis po prvotni zasnovi RISM-a ne vsebuje glasbenih incipitov. Zato je bila poznejša sugestija takratnega vodja centralne redakcije RISM-a Helmuta Rösinga, da bi se z incipiti dopolnil. S tem se je odprlo načelno vprašanje sistematičnosti popisa rokopisov po vsej Sloveniji, posebnega in obsežnega dela, ki bi terjalo kadrovske okrepitve, kakršna v tedanjih razmerah v nacionalni knjižnici ni bila realna.

in njegovo dostopnost na Slovenskem je v naslednjem desetletju omogočil že omenjeni vodnik iz RISM-ove serije C.⁸

Sistematično sodelovanje z RISM-om je prav na področju največjega projekta, popisa glasbenih rokopisov z incipiti, terjalo nov premislek. Stvarna možnost se je odprla z ustanovitvijo Muzikološkega inštituta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki je začel z delom jeseni 1980. Inštitut si je zadal kot eno svojih temeljnih nalog evidentiranje in popis starega glasbenega gradiva v Sloveniji in evidentiranje relevantnega gradiva v tujini. V približno desetih letih je katalogizacija glasbenih rokopisov in tiskov do 1850 v klasičnem listkovnem katalogu (podrobnejše izdelana na listkih A5 formata) zajela sedem slovenskih nahajališč z okoli 1300 enotami in blizu 1600 listki, pri rokopisih tudi z incipiti, po enim za vsako skladbo. Proti koncu osemdesetih let, po vključitvi Ivana Klemenčiča med sodelavce inštituta, je prišlo do pobude za vnovično povezavo stikov z RISM-om in nadaljevanje dela pri projektu A/II, kar se je tudi uresničilo.⁹

Kompleksnost slovenskega vidika sodelovanja je zajemala prizadevanje po kompatibilnosti z RISM-om in po prvotnem načrtu oblikovanje lastnega računalniškega programa tako za popis starih glasbenih rokopisov kot tudi tiskov na Slovenskem.¹⁰ RISM računalniškega programa za popis glasbenih tiskov zaenkrat nima (ker je zanj to delo opravljeno), a njegovo izdelavo je aktualni vodja centralne redakcije Klaus Keil ob prvih stikih napovedal in pri tem še danes vztraja.¹¹ Zaradi tega in zaradi pričakovanih težav pri kompatibilnosti incipitov – RISM-ov program PIKaDo deluje na podlagi konverzije iz kodiranega zapisa v notno obliko – je v Muzikološkem inštitutu prišlo do odločitve za dogovor o prevzemu RISM-ovega računalniškega programa.¹² Tako je bil ob podpori Klauza Keila 24. februarja 1993 v Muzikološkem inštitutu ustanovljen nacionalni odbor RISM-a za Slovenijo.¹³ Delovna skupina (Ländergruppe) je bila oblikovana iz članov inštituta, bodisi stalnih, ki opravljajo razne temeljne raziskovalne naloge, in sicer ob podpori Ministrstva za znanost, bodisi mladih raziskovalcev, ki po nekajletni izdelavi magi-

⁸ Gl. opombo 3. Nahajališča glasbenega gradiva v Sloveniji so tu obravnavana v okviru Jugoslavije na straneh 177–267, v abecednem seznamu jih je navedenih 23.

⁹ Prim. pismo takratnega predstojnika Muzikološkega inštituta Danila Pokorna Joachim Schlichteju z dne 22. 11. 1990 o konkretnih možnostih sodelovanja. Ker je z naslednjim letom prevzel vodstvo centralne redakcije RISM-a v Frankfurtu Klaus Keil, je prišel njegov odgovor, ki mu je sledila korespondenca z avtorjem tega besedila. Vse gradivo gl. v mapi RISM v Muzikološkem inštitutu.

¹⁰ V ta namen je bil sestavljen osnutek Pravil za katalogizacijo muzikalij v Muzikološkem inštitutu ZRC SAZU (17. 1. 1991) in načrt Katalogizacije z uporabo računalnika (15. 1. 1991), računalniško so bili natisnjeni prvi kartotečni listki A5 formata. V projektu je sodeloval računalniški inženir z ZRC SAZU.

¹¹ Gl. elektronsko sporočilo Klauza Keila avtorju tega besedila dne 29. 1. 2002.

¹² V tem prvem letu preiskovanja možnosti sodelovanja po pismu J. Schlichteju je I. Klemenčič obiskal v Zagrebu takratni Zavod za muzikološka istraživanja, kjer ga je 5. marca 1991 Stanislav Tuksar, ki je pred tem začel voditi projekt popisa starih glasbenih virov na Hrvaškem in sodelovanja z RISM-om, podrobno seznanil z delom hrvaške skupine in z njenimi načrti (pri katalogizaciji za projekt A/II so začeli sodelovati z RISM-om 1. 1979). Decembra 1992 je sodelavec Muzikološkega inštituta Tomaž Faganel obiskal centralno redakcijo v Frankfurtu, kjer je pridobil nove informacije.

¹³ Njegovi člani so Borut Loparnik, vodja Glasbene zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Edo Škulj, glavni urednik Cerkvenega glasbenika, sodelavec Muzikološkega inštituta Tomaž Faganel (kot tajnik) in predstojnik Muzikološkega inštituta (od 1992) Ivan Klemenčič (kot predsednik). Gl. zapisnik ustanovne seje, mapa RISM. Prim. tudi poročilo o tem ustanovnem sestanku v INFO RISM (Frankfurt), Nr. 5, Juli 1993: *RISM in Osteuropa*, 21–22. Kar zadeva obravnavo Slovenije in Hrvaške v tem članku, pa tudi Češke, Madžarske in še Poljske, bi zanje, če si dovolimo sugestijo, bolje ustrežal naslov *RISM v Srednji Evropi*.

strskih in doktorskih del zapustijo inštitut.¹⁴ Odločitev je imela tudi simbolični pomen kot odločitev v takrat že svobodni in samostojni Sloveniji, ki se je 25. 6. 1991 osamosvojila od Jugoslavije in je po sledeči desetdnevni vojni z vojaško zmago nad Jugoslovansko armado fizično obranila svoje ozemlje. Da je bila to pravilna usmerjenost po padcu berlinskega zidu, se po desetletju potrjuje prav za Slovenijo, ki edina iz nekdanje skupne države pričakuje skorajšnji vstop v evropsko združbo narodov – ta je za slovenski narod sicer tretja, a prva v vsej širini zavestno evropska. Čeprav novi evropski duh ne pomeni tudi samodejne rešitve materialnih problemov, vliva optimizem.

Sodelovanje z RISM-om je bilo hitro obnovljeno. Po pozdravnem pismu njegovega predsednika Haralda Heckmana¹⁵ je v začetku maja 1993 za teden dni obiskal Muzikološki inštitut v Ljubljani Klaus Keil, ki je namestil računalniški program PIKaDo in uvedel sodelavce inštituta v katalogizacijo glasbenih rokopisov. Slovenija je imela tako priložnost, da je med prvimi osmimi nacionalnimi skupinami začela uporabljati novi skupni računalniški program RISM-a za serijo A/II.¹⁶ Sledil je prvi skupni sad novega sodelovanja, ki je izzval veliko priznanja: decembra 1995 je izšel prvi CD-ROM serije A/II, v katerem je med 22 državami zajet tudi popis šestih nahajališč iz Slovenije s 165 enotami;¹⁷ na začetku leta 2002 obsega ta popis slovenske nacionalne skupine blizu 1000 enot z več kot 1400 skladbami, od tega približno 900 objavljenih na zadnjem RISM-ovem CD-ROM-u iz l. 2001. Ker se je v Muzikološkem inštitutu začelo tudi skeniranje vsega rokopisnega notnega gradiva v barvni tehniki, to pomeni še nekaj manj kot 1000 skeniranih strani obdelanega gradiva. K sistematično vodenemu delu je pripomoglo prizadevanje v Muzikološkem inštitutu zaposliti bibliotekarskega sodelavca, kar se je uresničilo l. 1998; razen skrbi za inštitutsko knjižnico se Darja Frelih lahko v celoti posveča delu za RISM.¹⁸

Obenem se je izkazalo, da je natančno in podrobno delo s številnimi polji računalniškega programa in še z več incipiti za večstavčna dela ter preverjanje vodnih znakov zamudno, k temu pa je treba dodati še skeniranje. Tako se je postavilo vprašanje, ki se postavlja najbrž vsaki nacionalni skupini, ali je mogoče delo pospešiti in kako to storiti. Odgovora ta hip še ni, zaenkrat se kažejo realne možnosti notranjih rezerv, poleg tega od jeseni 2001 teče akcija podrobnejšega evidentiranja glasbenega gradiva po nahajališčih v Sloveniji, njegove kvalitete in kvantitete, ki jo želimo končati do poletja 2002. Pri tem se je bilo mogoče opreti na novi seznam nahajališč v Sloveniji, ki jih je zaenkrat evidentiranih 32 in jih vsebuje izdaja *RISM-Bibliothekssigel / Gesamtverzeichnis* iz leta 1999.¹⁹ Glede na to bo mogoče predvideti tempo dela in njegov sklep. V slovenskem nacionalnem odboru pa

¹⁴ Praksa sodelovanja nacionalnih skupin (Ländergruppe) z RISM-om je v tem pogledu precej različna. Sedeži raziskav in obdelava gradiva so pogosto izšli zlasti iz večjih in predvsem nacionalnih knjižnic, lahko so še danes njihov del ali kot pridružene ali tudi samostojne enote in ustanove za delo z RISM-om s posebnim financiranjem. Ponekod so se v podobno različnem statusu oblikovale znotraj nacionalnih muzejev ali specializiranih bibliografskih ustanov, tudi zgolj za glasbo, lahko pa tudi kot specializirani nacionalni inštituti za popis glasbenih virov ali prav tako znotraj splošnih oziroma nacionalnih glasbenih inštitutov, ki lahko vključujejo posebne dokumentacijske oddelke za popis glasbenih virov na nacionalni ravni ali jih formalno ne poznajo, teh zadnjih inštitutskih ustanov največkrat znotraj nacionalnih akademij znanosti ali od njih ustanovljenih posebnih znanstvenih ustanov, kamor sodi tudi aktualni slovenski primer.

¹⁵ Gl. pismo z dne 7. 4. 1993 v mapi RISM v Muzikološkem inštitutu.

¹⁶ Prim. INFO RISM, Nr. 5, Juli 1993: *Das Datenbankprogramm der Zentralredaktion im Einsatz bei Ländergruppen*, 23.

¹⁷ INFO RISM, Nr. 6/7, 1995/96: *RISM Serie A/II: Musikhandschriften nach 1600 / Thematischer Katalog auf CD-ROM*, 8.

¹⁸ Po nastavitvi marca 1998 se je kot oblikovana bibliotekarka med 27. in 31. julijem uvedla v katalogizacijo v centralni redakciji RISM-a v Frankfurtu. Ker dela z zaenkrat edinim programom PIKaDo v inštitutu, to pomeni že oviro za delo drugih sodelavcev. Po sugestiji iz frankfurtske centralne redakcije bi bilo treba preveriti možnost uvedbe računalniškega terminala s priključki do štirih računalnikov, kar terja nov premislek o organizaciji dela v Muzikološkem inštitutu.

¹⁹ Avtor tega besedila je pripravil poenoteni in dopolnjeni seznam v sodelovanju s centralno redakcijo RISM-a v Frankfurtu v letih 1993 in 1994, ko je bila 4. maja izdelana končna verzija in so bile v letu 1996 opravljene korekture iztisa. Gradivo o tem gl. v mapi RISM v Muzikološkem inštitutu.

je bila že dana pobuda, da bi obdelavo gradiva v Narodni in univerzitetni knjižnici prevzeli tam delujoči bibliotekarji. Prav tako je bila s slovenske strani dana RISM-u pobuda za popis libretov iz obdobja baroka in klasicizma, pri čemer se je želelo počakati na možnost skupnih RISM-ovih računalniških pravil obdelave oziroma računalniške maske; zdaj bi želeli začeti z delom v skladu s priporočilom centralne redakcije s trenutno razpoložljivimi pravili.²⁰ Sicer so v Muzikološkem inštitutu za popis glasbenih rokopisov in tiskov v načrtu štiri oblike popisa: a) računalniška podatkovna zbirka, b) vzporedno tiskani listkovni katalog, c) izdaja v knjižni obliki in č) izdaja CD-ROM-a.

Če govorimo širše o pomenu raziskav glasbenih virov v muzikologiji na Slovenskem, je – kot povsod drugje – interes za raziskave in popis starejšega glasbenega gradiva dvojen, nacionalen in mednarodni. Potrebe po podrobnem evidentiranju glasbenih virov dajejo stvarni odgovor na vprašanje o nacionalni identiteti, kakor obenem prispevajo k vednosti o nadnacionalni glasbeni zakladnici in zapuščini. Danes je stanje že razmeroma boljše, a zato je bilo treba za novodobno povojno nacionalno glasbeno zgodovino na Slovenskem, kolikor se ni opirala na obstoječe popise v knjižnicah in arhivih, zlasti še v nacionalni knjižnici, in seveda omejeno na Eitnerja, glasbeno gradivo evidentirati ali spet omejeno po starih zgodovinskih virih in predvsem na novo.²¹ To velja prav tako za razna monografska dela, bodisi da so zajela posamezna obdobja (srednji vek, pozna renesansa in barok, klasicizem) ali skladatelje (Gallus, Striccius, Lagkhner, Posch, Dolar). Potrebe so v precejšnji meri prehitevale tudi izdajo spomenikov slovenske glasbe *Monumenta artis musicae Sloveniae*, v kateri je od začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja izšlo ali je trenutno v pripravi nekaj več kot štirideset zvezkov, če ne štejemo ponovnih izdaj že pošlih zvezkov. Tako je še Gallusov zadnji, dvajseti zvezek s skladbami, ohranjenimi v prepisu, terjal obsežne in zamudne mednarodne poizvedbe, pri čemer tudi RISM-ov izpis z evidentiranimi 190 rokopisnimi enotami iz l. 1996 ni omogočil širitve izbora. Seznam enega prvih slovenskih glasbenih zgodovinarjev Josipa Mantuanija iz začetka 20. stoletja je denimo še obsegal 15 Gallusovih rokopisnih motetnih skladb, resda ne vseh popolnih, izdaja v *Monumenta* iz 1996 pa je lahko uvrstila le štiri takšna dela, od tega dve pogojno;²² kljub temu sta bila lahko prvič objavljena dva Gallusova rokopisna moteta in med štirimi rokopisnimi mašami eno takšno mašno delo. Če se izdaje klasicističnih skladateljev Venceslava Wratnyja, pripravljajoče se Jakoba Frančiška Zupana in načrtovane Leopolda Ferdinanda Schwerdta večidel opirajo na evidentiranje domačih rokopisnih virov, so zahtevale izdaje renesančnih in baročnih skladateljev Prennerja, Stricciusa, Lagkhnerja, Poscha in Dolarja mednarodne poizvedbe, podobno tudi načrtovana in mednarodno zasnovana izdaja opera omnia Gabriella Pulitija. Potrebe so sem in tja narekivale tudi izdelavo kakšnega tematičnega kataloga, denimo Gallusovih skladb ali Hrenovih kornih knjig. Tudi pri tej zadnji in najnovejši publikaciji Eda Škulja²³ gre za popis renesančnega glasbenega repertoarja, in sicer iz šestih velikih kornih knjig iz Rokopisne zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, zapuščine ljubljanskega knezoškofa Tomaža Hrena, ki jih je dobil v dar iz Gradca v začetku 17. stoletja. Posebnost teh rokopisnih del je dejstvo, da je med 111 skladbami dobra tretjina takšnih,

²⁰ L. 1993 je bilo dogovorjeno, da bi to delo prevzela sodelavka Muzikološkega inštituta Metoda Kokole, ki ga je medtem v interni obliki že pripravila.

²¹ Prim. Dragotin Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*, I-III, Ljubljana 1958-1960. Nedvomno lažje je bilo avtorju, ko je izdal zadnjo zgodovino slovenske glasbe na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja (Dragotin Cvetko, *Slovenska glasba v evropskem prostoru*, Ljubljana 1991).

²² Iacobus Gallus, *V rokopisu ohranjene skladbe / Compositions preserved in manuscript*, transkribiral in revidiral Edo Škulj, Ljubljana 1996 (*Monumenta artis musicae Sloveniae*, ur. Ivan Klemenčič, 28), IX-XII.

²³ Edo Škulj, *Hrenove korne knjige*, Ljubljana 2001.

ki jih RISM v popisu tiskov serije A/I ne pozna, bodisi že da so delo znanih skladateljev z graškega dvora bodisi znanih le iz teh kornih knjig.²⁴ V tretjem tisočletju torej še vedno govorimo o neznanih delih in skladateljih, o blizu štiristo let starih rokopisnih skladbah, ki jih bo treba v novem tisočletju ne le evidentirati, marveč domnevno neredke tudi prvič natisniti. To in vse drugo povedano je razlog več, da vztrajamo pri načrtanem delu, da ohranjamo smisel sodelovanja, ki ga omogoča RISM v temeljno podporo vsakršnim področjem muzikološkega raziskovanja.

Zato, zaradi svoje narave, in to danes vedno bolj spoznavamo, je RISM, ki se mu je pridružil RILM, že razmeroma zgodaj postal znanilec globalizacije sveta 20. stoletja, nujnosti povezovanja na najvišji ravni. Vendar s spoznanjem, da to ne pomeni zanikovanja identitete individualnega, nacionalnega, pa čeprav izšle iz dolge prednacionalne, tudi izrazito kozmopolitske faze razvoja. Se pravi, čeprav razvoj vodi k združevanju in niveлизaciji, ne bo zanikal identitete posameznega, nasprotno, utrdil jo bo. Tu se lahko enako prepozna in promovira prav vsaka entiteta, tudi slovenska. Individualno, nacionalno s tem ne postaja preživela kategorija, nasprotno opozarja na ustvarjalno bogastvo, s pluralizmom nove demokracije omogoča njegovo boljše poznavanje in utrjevanje tega načela. Tako kot ga politično noče zanikati nova nadnacionalna tvorba Evropska unija. Zato projekt RISM-a s tema dvema skrajnima načeloma ne bi mogel dajati boljšega zgleda druženja v različnosti na najvišji ravni, zato navsezadnje izkazuje tudi prepričljive rezultate in daje stvarno perspektivo vsakemu sodelujočemu.

²⁴ Edo Škulj, *op. cit.*, 12–14. Morda gre tudi še za prepise iz tiskanih zbirk, česar ni mogoče preveriti po naslovih skladb, ker jih RISM-ova izdaja *Recueils imprimés, XVIe–XVIIe siècles* ne vsebuje, morda gre tudi za prepise iz medtem že uničenih prvotiskov, vendar kot zadnja ostaja tudi možnost, da so prepisi v kornih knjigah nastali iz nenatisnjenih predlog.